

Tijdschrift voor Biografie presenteert:
VIES EN ROSE

Gay special

IHLIA (6E ETAGE OB A'DAM) - VR. 6 NOVEMBER - 17-19 UUR - GRATIS ENTREE

Over de levens van een keur
van mannen en vrouwen die
niet (helemaal) hetero waren

Losse nummers op 6 november: € 7 (incl. drankje)

Word voor 31/12 abonnee en ontvang dit nummer
gratis!

Bestel dit nummer à € 10 (incl. porto) via d.j.bos@vu.nl

TIJDSCHRIFT VOOR
biografie
IHLIA
LGBT Heritage

Vies en rose. Hoe homoseksueel kan een biografie zijn?

Het is erg goed dat dit biografienummer er nu ligt. Een derde van een eeuw geleden toen ik een carrière begon in homostudies waren er vrijwel geen studieboeken over homoseksualiteit en ook weinig biografieën die op zo'n thema ingingen. Je kon een werk over Proust of Couperus lezen en weinig of niets vernemen over hun seksuele voorkeuren. Het boek van Jaap Meijer over De Haan (1967) dat wel een tweede moord op hem is genoemd richtte zich op des dichters Joodse leven en werken. De auteur vermeldde met enige afkeer dat de goede man een homoseksueel was geweest die zich met ongezond geschrijf ledig had gehouden en zijn Joodse wortels daarmee had bezoedeld. Sindsdien is het thema een serieuzer onderwerp geworden van de meeste biografieën waarvan de hoofdpersoon van de goede kant was (om naar de naam van een historische Amsterdamse homokroeg te verwijzen). Het boek van Rivers over *Proust and the Art of Love* was in 1980 een verademing omdat hij inging op homoseksualiteit in werk en leven maar ook in de tijd van zijn auteur.

Maar er blijven veel stiltes vallen. Hoewel schrijvers als Pier Paolo Pasolini en Roland Barthes homoseksueel waren, blijft er een leemte in de aandacht voor hun seksuele leven in de biografieën van Schwartz over de eerste (1992) en van Calvet over de tweede (1990). Hun voorkeur is geen geheim meer maar hoe ze daaraan uitdrukking gaven, blijft onduidelijk. Er is sprake van dinertjes met keurige heterovrienden die om elf uur eindigen als Pasolini en Barthes de straat opgaan op zoek, de eerste in zijn Alfa Romeo naar zijn ragazzi di vita in Rome of op het strand van Ostia en de ander naar de schandknapen van de Parijse Rue St. Anne of de boulevards. Maar wat er zich precies afspeelt tussen hoofdpersoon en hoerenjongens rond het middernachtelijke uur, daarover laten de biografen de lezers in het ongewisse. Velen zullen zeggen: "wat gaan die seksuele privé zaken de lezer aan; die horen bij het duister van de nacht." Maar die kwesties zijn niet zo privé zoals valt op te maken uit het boekje *Incidents* van Barthes. Zijn somberheid op latere leeftijd kan niet alleen worden geweten aan de dood van zijn geliefde moeder maar ook aan zijn toenemend ongemak in de relatie met de jongens. Bij het andere moederskindje Pasolini is het nog evidentier: daar vermoordde één van die hoerenboys hem. Voor een beter begrip van deze gewelddadige dood zou het toch interessant geweest zijn om te weten hoe het er in de relaties tussen klant en sekswerker aan toeging? Hoe verliepen de contacten van Pasolini en Barthes met deze knapen? Waarom interviewden de biografen wel alle beroemde vrienden van beide heren die steeds verwijzen naar een geheim leven laat op de avond en waarom deden ze geen moeite ten minste een paar van die schoffies te spreken om die duistere geheimen althans deels te ontraadselen? Hun verhalen over seks en partners zijn behalve interessant ook relevant. Het was heel goed dat Hans Renders voor zijn biografie van Jan Hanlo (1998) alle moeite deed diens vriendje Mohamed in Marokko te achterhalen.

Heel onevenwichtig was de biografie van Jeroen van Zanten over koning Willem II (2013) met alle gratis daarbij geleverde publiciteit van een vorst die vanwege homoseksuele chantage in één dag van conservatief liberaal zou zijn geworden en de Grondwet van 1848 daarom zou hebben geaccepteerd. Het was indertijd groot nieuws maar voor wie het boek leest blijft het de vraag wie nu wie waarvoor heeft gechanteerd en hoe bi- of homoseksueel de koning nu eigenlijk was. Het is niet duidelijk wat er erotisch gebeurde met zijn zeer

geliefde adjudant graaf du Chastel in de jaren rond 1820. Evenmin waarmee hij werd gechanteerd in 1848: was het onnatuurlijke ontucht of waren het alleen kwade roddels daarover? En het waren zeker niet de chanteurs die hem hals over kop liberaal maakten; het moeten staatslieden als Donker Curtius of Thorbecke zijn geweest die de chantage van de chanteurs overnamen maar de biograaf levert weinig bewijs hoe dat in zijn werk ging en wie erbij betrokken waren. Bovendien: niet erg waarschijnlijk dat deze politici dit middel gebruikten om de koning, toch al minder conservatief dan zijn vader of zijn zoon, te overtuigen. Het was groot nieuws dat voor veel holle publiciteit zorgde en de koningsbiografieën stevig op de markt zette. De nieuws waarde van die drie boeken was gebaseerd op een twintigtal weinig overtuigende pagina's over homoseksuele chantage en vooral arrestatie, afkopen en het land uitzetten van de kleinere chanteurs in een boekenset van ruim 1500 bladzijden.

Beter deed het Boymans van Beuningen het. Toen ze meer wilden weten over schilder Frans Deckwitz, speurden ze eerst bij de familie. Maar die wist niks over zijn homoleven. Toen ze gingen vragen in de homowereld, vonden ze een homonetwerk rond Hans van Maanen, Riekje Swart, Felix Valk en zo voorts. Ze ontdekten dat structurele familiebanden weinig verraden over los-vaste homocontacten die meer speurzinnig behoeven om ze te vinden (Hompe & Smit 2015).

Homoseksualiteit: het is een goed thema dat in al zijn aspecten verdient een onderwerp van biografieën te zijn, ook in het seksuele. Slijper heeft het in zijn boek over Kloos geprobeerd maar zoals ik in dit nummer betoog levert het een slap verhaal met een teleurstellend resultaat op. Na de nieuwe studie van Jan Fontijn over De Haan waren er van Joodse zijde klachten dat die te weinig Joods zou zijn en de auteur onvoldoende begrip zou tonen voor religieuze thema's. In dit nummer en elders wordt zulke kritiek eveneens uitgesproken over de homoseksuele kant van de zaak. Jaap Goedegebuure zal het moeilijk krijgen een evenwicht te vinden bij de zeer katholieke en al even homoseksuele Frans Kellendonk. Onderzoek naar concrete *homoseksualiteit* kan verrassende resultaten opleveren. In dit nummer van het *Tijdschrift voor Biografie* lost Jaap Versteegh in ieder geval één seksuele vraag op: hoeveel fysiek contact was er tussen levenslange vriendinnen Emilie van Kerckhoff en Sara de Swart? Zijn antwoord: waarschijnlijk niks. Typisch lesbisch? Dat is een volgende vraag. Met meer aandacht voor seks zou wel eens kunnen blijken dat al die donkere nachten soms heel opwindend waren maar vaker meer van hetzelfde en nogal teleurstellend.

Gert Hekma, OBA-IHLIA 6-11-2015

Louis-Jean Calvet, *Roland Barthes*, Paris: Flammarion, 1990.

Jan Fontijn, *Onrust. Het leven van Jacob Israël de Haan*, Amsterdam: De Bezige Bij, 2015

Roosmarijn Hompe, Adelheid Smit, 'Please write!'. *Paul Thek en Frans Deckwitz: An Artist's Friendship*, Rotterdam: Boymans van Beuningen, 2015.

Jaap Meijer, *De zoon van een gazzen. Het leven van Jacob Israël de Haan – 1881-1924*, Amsterdam: Polak & van Gennep, 1967.

Hans Renders, *Zo meen ik dat ook jij bent. Biografie van Jan Hanlo*, Amsterdam: Arbeiderspers, 1998.

J.E. Rivers, *Proust and the Art of Love. The Aesthetics of Sexuality in the Life, Times, and Art of Marcel Proust*,

New York: Columbia University Press.

Barth David Schwarz, *Pasolini Requiem. Een biografie*, Amsterdam: Meulenhoff, 1992.

Jeroen van Zanten, *Koning Willem II – 1792-1849*, Amsterdam: Boom, 2013.

Een sterke pot achter de tap *Bet van Beeren en 't Mandje*

Gert Hekma

Voor de seksuele revolutie van eind jaren zestig glorieerde de motorrijdende en sigaren rokende lesbienne Bet van Beeren als koningin van de Amsterdamse Zeedijk. In haar café 't Mandje gingen 'onvrouwelijke' potten achter 'vrouwelijke' dames aan en jaagden 'onmannelijke' nichten op 'echte' mannen. De tijd van mannen en vrouwen die liefst gewoon homo en lesbo willen zijn, lag nog in het verschiet.

In 1927 nam Bet van Beeren (1902-1967) café 't Mandje aan de Zeedijk 63 over van een oom voor wie ze daar eerder had gewerkt. In veertig jaar tijds zou ze haar kroeg opwerken tot de bekendste gemengde homo/hetero-bar van Amsterdam. Uiteindelijk kreeg ze wegens haar verdiensten voor de buurt de erenaam 'koningin van de Zeedijk'. Ze overleed in 1967, net toen de seksuele revolutie losbarstte. Ook wat homoseksualiteit betreft, viel Bets dood samen met een breekpunt in de geschiedenis: het afscheid van het type homobar dat thuishoorde in de rosse buurt, het verdwijnen van het soort lesbiennes en homo's die daar op hun plaats waren geweest en, anderzijds, de opkomst van een nieuw type 'gay'. In 1967 luidden Nederlandse 'studentenwerkgroepen homoseksualiteit' een nieuwe periode van homoleven in. Het was twee jaar voor 'Stonewall', internationaal het mythische begin van een

nieuwe fase van homo-emancipatie.¹

Bet van Beeren was geboren in de Boomstraat in de Jordaan, waar haar moeder het logement 'De Rode Lantaarn' bestierde. Haar vader, een stratenmaker, vond de omgang van zijn vrouw met de kostgangers vaak bezwaarlijk, reden waarom het echtpaar het kosthuis van de hand deed. Daarna werd vrouw Van Beeren straatverkoopster. Naast een oudere zuster waren er vier jongere kinderen, twee van iedere sekse. Al gauw hielp Bet haar moeder met succes met het venten, maar ze was ook goed in het charmeren van mannen, die haar geld en goed gaven. Dat viel slecht in het gezin. Bet heeft echter altijd volgehouden dat het niet voor de seks was. Al jong was duidelijk dat ze niet van de heren was maar een lollepot. Toen ze negentien was, kwam ze in de gevangenis terecht wegens diefstal van een koffer schoenen. Opgegroeid in de Jordaan, leerde ze alle regels

van het straatleven knap te beheersen, wat van pas kwam bij haar carrière in de cafés op de Zeedijk.²

Klandizie van alle klassen

Het leven van Bet ontwikkelde zich spectaculair. Er zijn verhalen over haar belevenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog, met onderduikers, verborgen wapens, kattenvlees dat als varkenskluij in de snert ging en Duitse officieren die Bet aftroefde. Ze voerde een strijd met drank, seks en geloof, met de opwinding en gevaren van straat en kroegen op de Walletjes. Ze speelde met succes de baas in 't Mandje en snoepte haar klanten heel wat geld af door 'met een vork de rekening te schrijven' (drie- of vierdubbel laten betalen), maar was ook goedgeefs als mensen het nodig leken te hebben. Bet was volop pot, maar ook een goed katholiek, betrokken bij het religieuze en charitatieve leven dat rosse buurten evenzeer kenmerkte als de rode lichtjes. Als het Leger des Heils eenmaal per week – op vrijdagavond – kwam werven en zingen in het café, moest iedereen stil zijn en geld storten in de rammelbus.

De kroeg van Bet bloeide onder haar leiding op in de jaren vijftig en zestig. Gemengde kroegen hadden hun gouden jaren juist voor de seksuele revolutie. Vaak werden ze gedreven door (lesbische) vrouwen, die hun geld hadden verdiend in de hoerenbuurt en dat in zulke zaken investeerden. Voor vrouwen uit de arbeidersklasse was het een van de weinige manieren om als zelfstandige te werken. Bet was niet de enige lesbische uitbaatster van een gemengde kroeg: in de rosse buurt waren ook Xantippe, Groningen, Violetta op de Zeedijk en de Monico, een kleine bar die in 1941 in de Lange Niezel opende

onder het bestier van Saar Heshof (1913-2003). Namen van uitbaatster en kroeg waren vaak uitwisselbaar: zo duidden de meeste mensen 't Mandje aan als 'Bet van Beeren' en de Monico als 'Blonde Saar'. Laatstgenoemde hield de Monico open tot haar dood, maar de laatste dertig jaar was het vergane glorie; een relik van een voorbijgane tijd. Een puur lesbisch café kwam er pas in 1970 met de Tabu in de Leidsepleinbuurt, aan de andere kant van het centrum.³

Het publiek in gemengde bars was net zo geschakeerd als de uitbaatsters kleurrijk waren. Ze trokken de hoeren en hoerenlopers van de rosse buurt en daarnaast homo's en lesbo's, die zich er, in een tijd dat homoseksualiteit nog iets abjects was, veilig voelden met een sterke pot achter de tap. De klandizie was van alle klassen: zeelui en soldaten waaiden aan uit alle windstreken, rijkelui kwamen er voor de seks en het volkse exotisme van de Zeedijk. Provincialen en stadsmensen, verlegen en brutale types, mannen en vrouwen hadden allemaal zo hun redenen voor een bezoek aan de rosse buurt, een van de weinige publieke plaatsen waar in die zwarte jaren niet alleen voor hetero's maar ook voor homo's en lesbo's seksuele mogelijkheden bestonden.

Seksuele kansen

Het was een tijd dat nichten en potten de ware homoseksuelen waren. Bet van Beeren was zelf het ultieme voorbeeld van een mannelijke pot ('butch' in het Amerikaans): ze had kort haar, reed motor, dronk jenever, rookte sigaren, droeg een leren jas, en soms een matrozenpak, een mantelpak of 'gewoon' een jurk. Ze was een stevige vrouw die haar mannetje stond als het nodig was.

